

Ольга Шуміліна

ВЕЧІРНЯ ШЕВЕРОВСЬКОГО У ВАРШАВСЬКОМУ ВИДАННІ

У відділі рукописів Державного історичного музею (ГИМ) у Москві зберігається Синодальне півче зібрання — величезний фонд пам'яток давнього церковного співу, назбираних по єпархіях і приходах Російської імперії директором Московського синодального училища церковного співу Степаном Васильовичем Смоленським¹. Зібрання нараховує 2652 одиниці зберігання і має велику колекцію рукописних пам'яток партесного багатоголосся. Унаслідок широкої географії єпархій і приходів, з яких вилучалися унікальні артефакти, у партесну колекцію потрапили рукописи з творами «західного» походження, що свого часу побутували на територіях Великого князівства Литовського і Речі Посполитої, у приходах Київської православної та греко-католицької (унійної) митрополії.

Однією з пам'яток партесної колекції, що має такі твори, є рукописний комплект під номером 306 (ГИМ, Син. певч. 306 а-з). Він надійшов до Синодальної бібліотеки з Новгородського архиєрейського дому — резиденції Новгородських митрополитів, що мала гарний митрополичий хор. Місто Новгород здавна, ще від часів Княжої доби, було багатим на церковно-співацькі традиції. З Новгородської митрополичої кафедри вийшов Московський патріарх Никон, ініціатор реформування церковного співу та впровадження багатоголосся гармонічного типу, поширеного у Київській митрополії.

На початку XVIII століття хор Новгородського архиєрейського дому був укомплектований новгородськими і смоленськими півчимами². Обидва ці міста — Новгород і Смоленськ — знаходилися на прикордонні й були проєднані до Великого князівства Московського у XVI та XVII століттях. Практика церковного співу на цих територіях розвивалася незалежно

---

¹ С. Смоленский. О собрании русских древнепевческих рукописей в Московском Синодальном училище церковного пения // *РМГ* (1899/3) шп. 79–83; (4) 110–114; (5) 142–147; (11) 337–342; (12) 362–368; (13) 397–402; (14) 425–431.

² Н. Ю. Плотникова. Певческая культура Великого Новгорода (по материалам партесных рукописей XVIII века) // *Новгородский исторический сборник*, 13 (21). Санкт-Петербург: Дм. Буланін 2013, с. 340.

від московських традицій і з часом розійшлися з ними. У прикордонному місті Смоленську, що до 1654 року входило до складу Великого князівства Литовського і мало церковно-півчу практику Київської митрополії, західні традиції церковного співу і практика міжкультурних контактів збереглися і після переходу під юрисдикцію Великого князівства Московського. Тож до появи у бібліотеці Новгородського архиерейського дому збірника партесних творів західного побутування могли бути причетними смоленські півчч, які й привезли його в Новгород³.

Унікальність вказаної збірки полягає в тому, що в ній збереглися повнотекстові партесні твори, в тому й деякі авторські зразки, життєвий шлях більшості з яких завершився у XVII столітті. Один з авторських творів цієї рукописної пам'ятки опубліковано у черговому виданні серії «*Fontes Musica in Polonia*» (seria C, vol. XIII, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa 2019). Це Вечірня Фоми Шеверовського — відомого і вправного віленського композитора другої половини XVII століття, керівника греко-католицького митрополичого хору за часів унійного митрополита Кипріяна Жоховського (1674–1693). Шеверовський був автором багатоголосих партесних композицій, які дуже схвально оцінювали сучасники і його твори поширилися територією Київської митрополії ще за життя автора (помер 1699 року).

З документальних джерел та музичних рукописів відомо, що в кінці XVII століття партесні твори Ф. Шеверовського знаходилися у нотних бібліотеках Львівського Ставропігійського братства і Супрасльського василіянського монастиря. Братська бібліотека мала чотири служби, три вечірні, три канони (усі на 8 голосів), два причасні (триголосий «Во свѣте», п'ятиголосий «Хвалите Господа») і триголосий концерт «Согрѣших паче». Усі ці твори надійшли до нотозбірні Успенського братства від пана Павловича; цією особою, ймовірно, був Микола Павлович Дилецький. Монастирська бібліотека у Супраслі, де знаходилася резиденція греко-католицьких митрополитів, мала шестиголосу Літанію. Комплект Синодального півчого зібрання ГИМ зі списком опублікованої Вечірні був укладений пізніше, у 1710–1720 рр., і це означає, що твори Шеверовського були в ужитку й після його смерті. А причетність смоленських півчих до того, що пам'ятка потрапила в Новгород, розширює географію побутування творів Ф. Шеверовського до східних прикордонних територій Великого князівства Литовського і Речі Посполитої.

³ Там само, с. 342. Не виключено, що ці партеси до Новгорода привіз зі собою котрийсь з новопоставлених архієпископів з Києва — Митрофан Прокопович (1725–1736), чи Амвросій Юшкевич (1740–1745) або ж Стефан Калиновський (1745–1753) — (ред.).

Упорядниця видання Ірина Герасимова вважає Ф. Шеверовського представником віленської школи і через опубліковану Вечірню намагається донести ідею про високий рівень цієї школи та вправність її музикантів. У вступній статті розлого викладено біографічні відомості про Ф. Шеверовського, взяті з кількох некрологів, з яких випливає, що партесні твори цього автора були високо оцінені сучасниками. Сама ж Вечірня, опублікована на с. 22–46 рецензованого видання, прокоментована значно скромніше, з розрахунку на подальше окреме дослідження. Вона складається з чотирьох окремих частин: «Свѣте тихий», «Господь воцарися», сугубої екстениї і «Нинѣ отпускаеши». Всі вони є досить короткими і написані для подвійного хору, тобто на вісім голосів.

Восьмиголосий виконавський склад був надзвичайно поширеним у партесному багатоголоссі і можна навіть казати, що став його класикою. Застосування цього складу у літургійно-обиходних співах, до яких відноситься цикл Вечірні, надавало можливість для зіставлення двох хорів, поєднання їх у сумісному звучанні, виокремлення з них окремих партій з утворенням однотембрових ансамблів, тощо. В умовах храмової акустики такі фактурні зіставлення створювали надзвичайно багаті просторово-фонічні ефекти, що компенсувало простоту музичного матеріалу і відсутність концертнування, більш властивого партесним творам концертного жанру. У Вечірні Ф. Шеверовського наявні усі вказані фактурні ознаки, однак провідного значення набуває принцип похорних зіставлень із повторенням того самого музичного матеріалу, який наслідує старовинний антифонний спів.

Враховуючи, що з усієї творчої спадщини Ф. Шеверовського знайдено лише два твори, а в повнотекстовому варіанті – тільки один, і що колекція партесних рукописів Синодального півного зібрання ГИМ є малодоступною широкому колу дослідників української музичної культури XVII століття, видання Вечірні є надзвичайно цінним і важливим.